

marife

dini arařtırmalar dergisi
Turkish Journal of Religious Studies

cilt / volume: 18 • sayı / issue: 2 • kış / winter 2018

ÇEVİRİ
Translation

Yahudi İbadetleri Namaz: Çeşitleri, Vakitleri, Duaları ve Kılınış şekilleri*

Sabâh Nâci Eř-řeyhalî

Prof. Dr., Baędat Üniversitesi Diller Fakültesi
İbrani Dili ve Edebiyatı Bölümü, Irak

Trc. Mustafa Ölmez

Arş. Gör., Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
Temel İslam Bilimleri Bölümü Hadis Ana Bilim Dalı
mstolmez87@gmail.com | <http://orcid.org/0000-0002-7708-8747>

Geliř Tarihi / Received: 05.06.2018 • Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 06.11.2018

Öz

Bu makale, Yahudi ibadetlerinden asırlar önce İsrailoğullarının kalmakta olduğu namazı, farz oluşundan çeşitlerine, kılındığı esnada okunan dualardan eda edildiği vakitlere kadar incelemektedir. Ayrıca Yahudi fikhının farz kıldığı namazın keyfiyeti, uygulanagelen yöntem, Yahudilerin namaz için ruhen ve bedenlen yaptıkları hazırlık, başlarına örttükleri "kippa" ve "tallit" gibi kıyafet yönünden kendilerinden istenilenler yer almaktadır.

Namaz, her Yahudi'ye farzdır. Çünkü o, Süleyman Mabedi'nin bulunduğu dönemlerde Allah'a takdim edilen kurban yerine getirilmiştir. Süleyman Mabedi yeniden tesis edilip, eski görkemine kavuşuncaya kadar her Yahudi'nin azimle namaza devam etmesi gerekmektedir. Yahudi namazına bakıldığında, Müslümanlarca bilinen namazdan fazla bir farkının olmadığı görülmektedir. Bununla beraber Yahudiler farklı gözükmek ya da namazı kendilerine has göstermek için sonradan ona birtakım ilavelerde bulunmuşlardır.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Namaz, Yahudi Namazı.

Jewish Adoration Prayers: Types, Times, Text and Ways of Application

This paper deals with one of the worship of the Jewish represented pray throughout the ages experienced by the children of Israel in terms of the beginning of the imposed types and texts that are recited during rendered in a timely fashion and then how they lead the prayer and the way in place and then prepare for them in terms of spiritual and physical requirements of dress, such as "Kebah" headdress and "Talat" mantle and other things imposed by the Jewish jurisprudence. The prayer is obligatory for every Jew as an alternative to the Eucharist, which was submitted to the Lord days of the Temple, the Jewish and that a

* Sabâh Nâci Eř-řeyhalî, "el-İbâdâtü'l-Yahûdiyye salât, envâuha, evkâtuha, nusûsuha ve't-tarîkatu'lletî tueddü biha", *Mecelletü'l-ulûmi'l-hadîse ve't-turâsiyye* 1/3 (2013): 244-255.

regular practice to be reconstruction of the temple. The Jewish prayer seems not much different from prayer known to the Muslims, but later gave it some changes to look different or to show what her privacy.
 Keywords: Judaism, Prayers, Prayers in Judaism.

Atıf / Cite as

eş-Şeyhâlî, Sabâh Nâci. "Yahudi İbadetleri Namaz: Çeşitleri, Vakitleri, Duaları ve Kılınış Şekilleri". Trc. Mustafa Ölmez. *Marife* 18/2 (2018): 651-666. <https://doi.org/10.33420/marife.430989>.

Giriş

Bu makalede; Yahudi ibadetlerinden, İsrailoğullarının asırlar önce kılmakta olduğu namazı, farz oluşunun başlangıcından çeşitlerine, namaz esnasında okunan dualardan vakitlerine, Yahudi fıkının farz kıldığı namazın keyfiyetinden eda edilirken yapılan ritüellere, namaz için ruhen ve bedenen yapılan hazırlıklara ve başın örtülmesi gibi giysi yönünden Yahudilerden istenilen birtakım şartlara kadar birçok konu yer almaktadır.

Bununla beraber Allah'ın (c.c) Kur'an-ı Kerim'de bize verdiği haberler çerçevesinde, insanlığın varoluşundan itibaren semavî dinlerde peygamberlerine ve salih kullarına farz kıldığı namaz ibadeti hakkında tarihi arka plan takdim edilmiştir.

Yahudi şeriatının içeriğine kısaca göz gezdirdiğimizde; bir kısmının ferdi, bir kısmının da toplumu konu edinen kanunlar manzumesi olduğunu görürüz. Bu kanunlar, toplumu birtakım töre ve kutsal vecibeler zarfında, derin geçmişine bağlı ve onunla kenetlenmiş bir şekilde insanlar arasındaki ilişkilerini güçlü hale getirmeyi hedeflemektedir.

Başkaları hakkında bilgiye dayalı kanaatin oluşmasında olduğu gibi Yahudi şeriatıyla alakalı bilgi sahibi olmak ve onu yakından araştırmak, Yahudilik için de son derece önemlidir. Yahudilerin namazı hakkında yapmış olduğumuz araştırmanın semeresi olarak, bu ibadetin, İslam dininde Müslümanlarca bilinen namazdan çok farklı olmadığı; bununla birlikte Yahudilerin farklı gözükme ya da namazı kendilerine has göstermek için sonradan birtakım ilavelerde bulunduğu ortaya çıksa da, biz bu alanla ilgili herhangi bir tartışmaya girmeyeceğiz. İslam dinine vâkıf olan bilgili bir kişi, Kur'an-ı Kerim'deki bazı ayetler çerçevesinde Yahudilikteki namazı bütün içeriğiyle araştırıp incelemesi durumunda, belki de namazın tek bir esas üzere olduğunu ve tek bir şeyi hedeflediğini anlayacaktır. Ancak bazı gelişmeler neticesinde, Yahudi namazı, en önemli sıfatı olan huşûyu peyderpey kaybetmiştir. Zamanla içerisine müzik ve şarkının sokulup, öncesinde veya esnasında zaruri olarak yapılması gerekenlerin terk edildiği ve sırf üzerlerindeki farziyetin kaldırılması için yapılan bir âdete dönüşmüştür.

Tarihî Arka Plan

Namaz, en önemli ibadetlerdendir. O, insanın zor ve sıkıntılı hallerinde nefesine sükûnet ve ferahlık gelmesi için Allah'a sığındığı, kişi ile Rabbi arasındaki bağıdır.¹ Namaz, Allah Teâlâ'ya yaklaşmak, nimetlerine şükretmek amacıyla

¹ Muhammed Bahr Abdülmecid, *el-Yahudiyye* (Kahire: Mektebetü Said Rafet, 1978), 123.

bizlerin ve bütün beşeriyetin saadet içinde yaşam sürebileceği bir hayatın teminatı için vesileden ibarettir. Bundan dolayı namaz kılan herkes, O'nun huzurunda huşû içinde durmalı; Allah'a yakınlaşmak ve muhabbetine ulaşmak için mütevazı, kibir ve gururdan uzak bir şekilde bütün insanları eşit görmelidir.² İnsanoğlunun ilahî kuvvetin varlığı karşısında kendi acziyetini ve hayatının Allah Teâlâ'nın elinde olduğunu idrak etmesi maksadıyla, insanlığın var oluşundan itibaren namazı ifa etmek ve ibadet olgusu var olagelmıştır.³

Her kim Kur'an-ı Kerim'i tefekkür ederse; namazı, hak daveti taşıyan geçmiş şeriatlerin temellerinden biri olarak ve taharet, rüku, secde, kunut, dua ve belli bir cihete yöneliş gibi şart ve rükunlara sahip bir olgu şeklinde görür.⁴ En güvenilir kaynak olan Kur'an-ı Kerim'de bu konuyla ilgili birçok ayet bulunmaktadır. Örneğin;

*“(İbrahim) Rabbim! Beni namaza devam eden bir kimse eyle. Soyumdan da böyle kimseler yarat. Rabbimiz! Duamı kabul eyle (dedi)” (İbrahim 14/40).

*“(İsmail) Ailesine namaz ve zekâtı emrederdi. Rabbinin katında da hoşnutluğa ulaşmıştı.” (Meryem 19/55).

*“Şüphe yok ki ben Allah'ım. Benden başka hiçbir ilah yoktur. O halde (Ey Musa) bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl.” (Taha 20/14).

*“Mûsâ, 'Ey kavmim! Eğer siz gerçekten Allah'a iman etmişseniz, eğer O'na teslim olmuş kimseler iseniz, artık sadece O'na tevekkül edin' dedi.” (Yunus 10/87).

*“(Lokman oğluna) Yavrum! Namazı dosdoğru kıl. İyiliği emret. Kötülükten alıkoy. Başına gelen musibetlere karşı sabırlı ol. Çünkü bunlar kesin olarak emredilmiş işlerdendir. (diye vasiyet etti)” (Lokman 31/17).

*“(İsa dedi ki) Nerede olursam olayım beni kutlu ve erdemli kıldı ve bana yaşadığım sürece namazı ve zekâtı emretti.” (Meryem 19/31).

*“(Dâvûd) Rabbinden bağışlama diledi, eğilerek secdeye kapandı ve Allah'a yöneldi” (Sad 38/24) vb. ayetler, namazın geçmiş şeriatlerdeki varlığının delilidir.

“Namazlara ve orta namaza devam edin. Allah'a gönülden boyun eğerek namaza durun” (Bakara 2/238) ayetinde görüldüğü üzere, namazların vaktinde eda edilmesi hususuna önem veren Allah (c.c), “Namaz, mü'minlere belirli vakitlere bağlı olarak farz kılınmıştır” (Nisa 4/103) buyurarak müminlere namazı farz kılması da namazın geçmiş ümmetlerde var olduğu hakikatinin beyanıdır.

Buraya kadar takdim edilenlerden anlaşıldığı üzere; rükû, sücud, kunut, istikbâl-i kible ve tahareten ibaret olan namaz, bütün semavî dinlerde vücut bulmuştur. Bununla beraber “Eğer Allah dileseydi elbette sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat verdiği şeylerde sizi imtihan etmek için ümmetlere ayırdı” (Maide 5/48.) ayetinin de işaret ettiği gibi, namazın gayesi, adedi, kılındığı esnada

² “el-Hedefü mine's-Salât”, Meclisi-i Yahudi li Amrîkî, erişim: 23 Temmuz 2008, <http://www.darceen.org/tag/%D8%AA%D9%84%D9%85%D9%88%D8%B0>

³ Hilal Ya'kûb Farihî, *Sidur* (Mısır: Matbaatu Adon Roberto Moskovic, 1917), 4.

⁴ Muhammed Abdülhalim Cübeysî, *es-Salâtu Kütibet Ale'l-Ümemi's-Sabika*, erişim: 12/05/2010, http://elgebeyci.blogspot.com/2009/12/blog-post_5928.html

okunanlardan keyfiyetine kadar namaza dair birtakım tafsilat, ümmetten ümmete, kişilerin kudreti ve takati ölçüsünce değişiklik göstermiştir.⁵

Yahudilikte Namaz

Her şeyden önce, asırlar boyunca Yahudiliğin değişime uğradığına dikkat edilmelidir. Yahudiler de, günümüzdeki çeşitli Yahudi taifeleri ile kadim Tevrat dönemindeki Yahudilerin arasında köklü farklılıkların olduğunu kabul etmektedirler. Bundan dolayıdır ki ibadetleri uygulama noktasında da farklı yönelişler bulunmaktadır.⁶

Yahudi anlayışı, insanların namaza olan ihtiyacı hususunda birçok sebep ortaya koymaktadır. Bununla beraber unutulmaması gereken, Allah Teâlâ'nın insanlığın ihtiyaçları ve aşağıda zikredilecek sebeplerin kapsamından tastamam haberdar olduğudur.

Namaz, manevi mertebenin değişimidir. Namaz ile daha faziletli kişilere dönüştür ve arzu ettiklerimize layık oluruz.

Namaz, Allah'ın bize bahsettiklerinden daha güzel bir şekilde istifade etmemizi sağlar. Yahudi anlayışı gereğince Vehhâb (c.c.) olanın esas irade ve arzusu, kendisinden etkin bir şekilde faydalanmayı mümkün kıldığı hayırları en büyük ölçüde bizlere bahsetmek istemesidir. İnsanın tabiatı gereği çok büyük nimetleri değerlendirmede yaptığı yanlış davranışlarının aksine, bizleri ihšana gark etmek isteyen bu armağanların kaynağını kabul edip onlardan doğru bir surette yararlanmayı yeğlemeliyiz.

Namaz, bizim hayatımıza kimin hükmettiğini hatırlatmaktadır. Nitekim vazifesini gelişi güzel yerine getirdiğini sandığımız, ancak gerçekte seçilmiş belli bir nizama boyun eğen dünyada kendi benliğimizi kaybetmemiz çok kolaydır. Namaz, bizlere sebeplerin yaratıcısının Allah Teâlâ olduğunu, O'nun, tek başına bizim var oluşumuz ve bahtiyarlığımızdan sorumlu olduğunu hatırlatır. Eğer Allah için namaz kılmıyorsak, hayatımızın niteliğini önemsiz kıldığına inandığımız başka amiller için namaz kılmaktayızdır.⁷

Eski Irak ve İsrail'deki insanların kullandığı İbraniceye yakın bir dil olan Aramice dili ile namaz kılan az bir grup dışında, genel olarak Yahudiler namazlarını İbranice eda ederler. Yahudiler kişinin namazda anladığı dili kullanmasına cevaz vermekle beraber, İbranicenin kullanımına teşvik etmektedirler.⁸

İbranicede namazı ifade etmesi için İşaya'da geçen "tefila" kelimesi kullanılmaktadır. Bu kelime, namaz kılmak, dua etmek, yalvarmak manasındaki mezîd vezin "hetefilîl" kelimesinden müştak bir isim olmakla beraber; I. Krallar'da dua etmek, namaz kılmak, hükmetmek, teslim olmak, düşünmek ve inanmak

⁵ Cübeyşi, *es-Salât*, 2.

⁶ Rubin Firestone, *Zürriyyetü İbrâhim*, trc. Abdulğani İbn İbrahim, yy.: el-Lecnetu'l-Yahudiyyeti'l-Amriki, 2005, 13. (<http://mfa.gov.il/MFAAR/InformationaboutIsrael/TheJewishReligion/ChildrenOfAbraham>)

⁷ İs'el Musa, "es-Salatu fi'l-Yahûdiyye".

⁸ İs'el Musa, "es-Salatu fi'l-Yahûdiyye".

manasındaki muzaaf fiil olan “felîl” kelimesi olarak yer almaktadır.⁹ Ayrıca “felîl” fiilinin eski manasının kişinin kendini yaralaması olduğunu savunanlar da vardır. Büyük ihtimalle “felîl” kelimesinin bu anlamda kullanılması, kadim toplumlarda ibadet ve fedakârlık göstergesi olarak yapılan vücuda zarar verme/yaralama âdetine dayanmaktadır.¹⁰ Tevrat ise bu kötü âdeti yasaklamıştır. Belki de bu ilkel tabir, Yahudi tarihinin belli bir döneminde kullanılmış olup,¹¹ daha sonra delaletinde esaslı birtakım değişiklik yaşanarak, namazın hikmetine uygun bir mana meydana gelmiştir.¹²

İbranicede namaz manasına gelen “tefila” kelimesi hakkında araştırmacı Tehâmî'nin ilginç bir görüşü de bulunmaktadır. Ona göre bu kelime, Rabbinin rızasını kazanmak için namaz kılan ve mukabilinde kendisine bir çocuk bahşedilen kısır Yahudi bir kadının ismidir.¹³

Yahudiliğin başlangıcında namaz günümüzdeki aksine, ilk olarak Hz. Âdem'in oğulları Habil ve Kabil'in yaptığı gibi, şükür edası ve bu meyanda ibadet olarak hediye takdimi şeklindeydi.¹⁴ Tekvin ise, farklı birtakım namazlardan ve Yahudi ecdadının yaptıkları bazı ibadetlerden bahsetmektedir. Aynı şekilde Eski Ahit'teki kitaplarda da Allah'ın peygamberleri ve salih kullarına has olan namazlar zikredilmekte, ibadete has mekânlarda -resmî konumlarından dolayı- kâhinler vasıtasıyla takdim edilen kurbanlar ve hediyelerden bahsedilmektedir.

O dönemlerde namaz, belli vakitleri olan zorunlu bir ibadet değil, aksine umumî ve şahsî ihtiyaç halinde anında uygulanmaktaydı. Süleyman Mabedi'nin ortadan kaldırılması ve İsrailoğulları'nın Filistin'den Babil'e sürgün edilmesiyle hediye ve kurban takdimi ortadan kalkmış ve onun yerine günümüzde de varlığını sürdüren namaz getirilmiştir.¹⁵ Eski çağlardaki kurban takdimi ile namaz arasındaki alaka, bu denli sağlamdır.¹⁶ Zira kurban takdimi, Rabbe karşı tastamam boyun eğmeyi; namaz ise huşû ve teslimiyeti talep etmektedir.

Bağışlanma Bayramı dışında kurban takdimi sırasında kılınan belli bir namaz olmamıştır.¹⁷ Zira günahları hatırlayıp af talep etme veya yapılan duaya Rabbin karşılık vermesine şükretme niyetiyle takdim edilen kurban, bir çeşit namaz sayılmıştır.

Yahudiliğin başlangıcındaki namaz, Rabbin ismini söylemekten ibaret iken, daha sonra kâhin veya peygamberler vasıtasıyla veyahut da doğrudan Allah'a münacât etme şeklinde değişime uğramıştır. Yahudi tarihinin belli bir döneminde kurban takdiminin olmazsa olmazları haline gelen ve zamanla kişinin, Rabbi ile arasında herhangi bir vasıtaya ihtiyaç duymaksızın bağ kurabileceği bir ibadete

⁹ David Scaife, *Kâmus Arabî – Arabiyyun li Lüğati'l-Arabiyye* (Kudüs: Schocken, 1990), 1426.

¹⁰ I. Krallar, 18:28.

¹¹ Tesniye, 1:14.

¹² Abdülmecid, *el-Yehudiyye*, 123.

¹³ Ahmed et-Tehâmî Bûtaba, *es-Salâtu fi'l-Edyani's-Selase* (Tunus: ed-Dâru't-Tunûsiyye, 1978), 1.

¹⁴ Tekvin 4:3-4.

¹⁵ Hasan Zâzâ, *el-Fikru'd-Dînî'l-İsrâîlî "Etvâru ve Mezâhibuhu"* (Kahire: Mektebetu Said Rafet, 1975), 167-168.

¹⁶ Tekvin 13:4, 25:26.

¹⁷ Levililer 16:21.

dönüşen namaz, Kudüs'te eda edildiği takdirde daha faziletlidir. Bununla birlikte, Süleyman Mabedi kible tayin edilerek namazın herhangi bir yerde kılınması da mümkündür.¹⁸

Namaz, insanın nefesine hâkim olmaya çalıştığı, ilahî bağışlanmayı ısrarla talep ettiği, insan kudretinin sınırlarının dışında nefisini ilahî iradeye bağlı kılmak için yaratıcı ile kurduğu bir bağıdır.¹⁹ Namaz ile ibadet/kulluk etmek, hediye ve kurban takdim etme gibi birçok ibadetin üstündedir. Allah Teâlâ bu ibadetin faziletini, bu husustaki istek ve iradesini, peygamberlerin lisanı üzere bildirmiş; nasûh tövbe etme, salih amel işleme ve şerden uzak durmanın, hediye ve kurban takdiminden daha iyi olduğunu beyan etmiştir. İşte namaz tüm bu zikredilenlerin yerine kaimdir. Allah, kendisine sığınıp dua eden ihtiyaç sahibi kullarının yanındadır. O, Hz. Musa'nın yakarışına/namazına karşılık vermiş ve Mısır halkından vebayı kaldırmıştır. Hz. Meryem'e şifa vermiş, Ninova ehlinin bağışlanması ve çocukların şifa bulması için Hz. İlyas ve Hz. Elyesa'nın namazlarını kabul edip onları affetmiştir.²⁰

Bizler de Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (c.c) "Ey iman edenler! Sabrederek ve namaz kılarak Allah'tan yardım dileyin. Şüphe yok ki Allah sabredenlerle beraberdir" (Bakara 2/153) buyurarak Müslümanlara namazı emretmesi gibi "Namazı kılın, zekâtı verin. Rükû edenlerle birlikte siz de rükû edin" (Bakara 2/43) ayetiyle de İsrailoğulları'na apaçık ve anlaşılır bir şekilde namazı emrettiğini görmekteyiz. Namaz, insanoğlunun sıkıntılı ve zor anlarında nasıl ki destekçisi ve dayanağı oluyorsa,²¹ aynı şekilde insanların mutlu ve güzel bir hayat geçirebilmesi için Allah'ın yardımına ve rahmetine güvendiğinin ifadesi olan bir ibadettir.

Namaz, Yahudilikteki dini hayatın köklü bir eylemidir. En faziletli namaz ise kalp namazıdır. Zira Yahudi geleneği, kelimelerin genellikle derûnî duyguları ifade etmede yetersiz kaldığını söylemektedir.²²

Dr. Hasan Zâzâ'nın bu alandaki önemli bir kitabında Dr. Hilal Yakup Fahri'den yaptığı bir nakle işaret etmeden geçmek istemiyoruz:

*"Yahudi dindarlığının temeli, günümüz Yahudilerinin namazıyla pek alakası olmayan Yahudi şeriatında vasıflandırılmış Musevi namazına dayanmaktadır. Aynı şekilde bütün bayram namazları, sonradan ortaya çıkarılmış olup, Hz. Musa ve şeriatıyla alakası olmayan namazlardır. Nitekim bu ibadetlerin ilk olarak zikredildiği tarih, Hz. Musa'dan sonraki dönemlere denk gelmektedir."*²³

Yahudilerde Namaz Çeşitleri ve Namazda Okunan Dualar

Yahudilikte namaz iki kısma ayrılmaktadır. Bunların ilki ferdî/şahsî namaz olup, bir Yahudi'nin tek başına kıldığı, dini tören ve bayramlarla ilgisi olmayan,

¹⁸ Abdülmecid, *el-Yehudiyye*, 124.

¹⁹ Firestone, *Zürriyyetü İbrâhim*, 88.

²⁰ Zâzâ, *el-Fikru'd-Dîni'l-İsrâîlî*, 168.

²¹ Bk. Bakara 2/45.

²² Firestone, *Zürriyyetü İbrâhim*, 88.

²³ Bütaba, *es-Salâtu fi'l-Edyani's-Selase*, 105.

şahsî ihtiyaçları ve içinde bulunduğu şartlar gereğince anlık bir şekilde eda ettiği namazlardır. Eski Ahit bu tür namazla ilgili birçok örnek içermektedir. Buna, Hz. İbrahim'in Sodom'dan kurtulmak istemesi ve aynı şekilde Ebu Malik isimli bir kişinin şifa bulması için namaz kılması, Hz. Yakup'un kardeşi Ays'dan kurtulması ve Hz. Yuşa'nın da savaştığı Ay -kentini- alt edebilmesi için kıldığı namazlar örnek gösterilebilir.

Ferdî namazlar herhangi bir mekânda kılınabilmektedir. Nitekim Hz. Yunus kendisini yutan balığın karnında, Hz. Danyal ise içerisine atıldığı aç aslanların bulunduğu mağarada namaz kılmıştır.²⁴

Yahudilikteki namaz çeşitlerinin ikincisi ise toplumun genelinin iştirak ettiği cemaatle eda edilen namazdır. Cemaatle namaz, kendisine "minyan" denilen on üç yaşını aşmış en az on erkeğin iştirakiyle kılınmakta olup; tek başına kılınan namazdan daha faziletlidir. Namaza iştirak eden herkes imamın (hazanın) tek başına söylediği az bir bölüm hariç söylenen her şeyi tekrar eder. Namazlar belli mekânlarda, kâhinler tarafından belirlenmiş dini törenlere göre belirli zamanlarda olmaktadır. Bu törenlerde kılınan namazların hiçbiri, toplanma çadırı ve Süleyman Mabedi gibi belli bir ibadet yeri tesis edilmeden zorunlu kılınmamıştır. İlk dini ayin olarak kılınan namaz ise meyvelerin çıkmaya başladığı ve öşür sadakalarının verilmesinden sonra kılınan namazdır.²⁵

Yahudilikte asıl olan namazın münferit olarak kılınmasıydı. Ancak bu durum zamanla değişim göstererek toplu bir şekilde bazı duaların okunduğu cemaatle kılınan namaza dönüşmüştür. Namazlarında kible olarak Kudüs'e, eğer Kudüs'te iseler Süleyman Mabedi'ne yönelen Yahudilerin, namaz esaslarından çok farklı olmayan, ancak şarkı, müzik vb. şeylere münhasır olan "sidur" diye adlandırılmış birçok özel namaz/dua kitabı bulunmaktadır.²⁶

Namaz esnasında okunan nasslar/dualar ise iki ana kısımdan oluşmaktadır. Bunlar;

* **Şema**; Tesniye'den alınmış olup, sabah ve akşam namazlarının en önemli kısmıdır. Şema yani "dinle" kelimesi, İsrailoğullarındaki "Dinle ey Yakub, Allah ilahımızdır. Allah tektir"²⁷ şeklindeki tevhid ayetinin ilk kelimesidir. Şema da kendi içerisinde üç kısımdan oluşmaktadır.

- Birinci kısım Tesniye'den alıntı olup,²⁸ tevhid ayetinden başlar; ardından bütün kalbimizle, canlarımızla ve mallarımızla Allah sevgisinin vucûbiyeti ve O'nun tavsiyelerinin yerine getirilmesinin zorunluluğu vb. şeylerin zikri ile devam eder.

- İkinci kısım da Tesniye'den alıntı olup,²⁹ Allah Teâlâ'nın tavsiyelerini yerine getirdiğimiz takdirde bizi mükâfatlandıracağından ve bizlere uzun bir hayat

²⁴ Zâzâ, *el-Fikru'd-Dîni'l-İsrâîlî*, 169-170.

²⁵ Tesniye 26:5-10, 13-15.

²⁶ İkla', "el-İbâdâtü'l-Yahudiyye -es-Salât-", erişim: 14 Aralık 2007, <http://www.vb.eqla3.com/showthread.php?t=314097>

²⁷ Tesniye 6:4.

²⁸ Tesniye 6:4-9.

²⁹ Tesniye 11:13-21.

vereceğinden; O'nun emirlerine itaat etmeyip, günah işlediğimiz takdirde ise bizleri tedip edeceğinden bahsetmektedir.

- Üçüncü kısım ise Sayılar'dan alınmış olup,³⁰ Ehdab'ın tavsiyelerinden bahseder.³¹

* **Amida:** Vukuf manasına gelen, "şemone esre" diye isimlendirilen ve on dokuz maddeden oluşan bir duadır. İlk üç maddede Rabbi tesbih, ta'zim ve azametine övgü, son üç maddede ise nimetlerine şükür ve barış için dua yer almaktadır. Geriye kalan maddelerde de insanın maddi ve manevi ihtiyaçları için tevessül araçları ve ilahiler bulunmaktadır. Bu tevessüller, törene uygunluk arz edecek şekilde Cumartesi günleri ve bayramlarda değişiklik göstermektedir.³² Bazen Amida meşguliyet durumuna göre kısaltmakta, Cumartesi günleri ve bayramlarda kendisine "musaf" denilen bir bölüm eklenmektedir. Bağışlanma Bayramı'nda ise "na'ilah" denen özel bir dua izafe edilmektedir.³³

Yahudilerdeki Diğer Namaz Çeşitleri

1- Kadiş Namazı: İkinci Mabed döneminden beri bilinen ve Müslümanlıkta cenaze namazına karşılık gelen en ünlü Yahudi dini tesbihatlarından biridir. Günümüzde ise değişime uğramış ve bazı eklemelerle ölümlerin ruhlarına okunan bir dua haline dönüşmüştür. Ölen kişinin oğlu, baba veya annesinin ölümünden itibaren on bir ay ve bir gün boyunca bu duayı her gün okumaya devam etmektedir. Yahudi örfüne göre bu sürenin tayin sebebi şu şekildedir: Yahudi inancına göre günahkârların cehennemde cezalandırılması bir yıl boyunca sürmektedir. Bunun için ölen kişinin günahkâr olduğu düşünülmesin diye kadiş tilavetinin yıl tamamlanmadan bitirilmesi gerekmektedir.³⁴

2- Bayram namazı

3- Kuraklık, musibet ve afet durumlarında kılınan yağmur namazı

4- Yolcu namazı: Bu özel bir namaz olup, oruçtan sonra uzunca kılınmaktadır. Müslümanlarca teravih olarak adlandırılan namaza benzemektedir.

Namaz Vakitleri

Başlangıçta namaz için herhangi bir zaman olmamakla beraber, sonraları belli bir düzene koymak amacıyla vakitler tayin edilmiştir. Hahamlar, kılınan namazların rutin yapılan bir iş olmaması, bilakis namazların yeni anlam ve anlayışlarla desteklenmeye çalışılması gerektiğini; böylece gerçek manada ilahi şefkat ve rahmete kavuşulabileceğini vaaz etmektedirler. Bundan olsa gerek ki bilge kişiler, genellikle namazlarına başlamadan önce bir saat tefekkür halinde olurlar. Günümüzde namaz ibadetinin özellikle ilk aşaması, kişilerin Allah'a karşı

³⁰ Sayılar 15: 37-41.

³¹ Zâzâ, *el-Fikru'd-Dini'l-İsrâilî*, 173-174.

³² Abdülmecid, *el-Yehudiyye*, 126.

³³ İkla', *el-İbâdâtü'l-Yahudiyye "es-Salât"*, 1.

³⁴ Cübeysi, *es-Salât*, 3.

gerçek anlamda içini dökme sorumluluğu ile yaptıkları hazırlıkları kapsamaktadır.³⁵

Namaz, Yahudilikteki mükellefiyet sınırı sayılan on üç yaşına ermiş her kişiye farzdır. Çünkü o, Süleyman Mabedi'nin var olduğu zamanda Allah'a takdim edilen kurbanın yerine getirilmiştir. Süleyman Mabedi yeniden tesis edilip, eski görkemine kavuşuncaya kadar her Yahudi'nin azimle namaza devam etmesi gerekmektedir.

Yahudilere farz olan namazların adedi ve vakitleri ise üç olmakla birlikte, bazı kaynaklarda günde yedi defa olduğu da zikredilmektedir.³⁶

1- Sabah namazı (Şaharit): Seher namazı olarak da isimlendirilen bu namazın vakti Mişnah'ın belirlediğine göre beyaz ipin mavi ipten ayrıştığı andan itibaren gün ortasına kadardır.³⁷ En önemli namaz olarak kabul edilen sabah namazı, dört rekâttir. Hiçbir Yahudi'nin, bu namazı eda etmeden basit de olsa herhangi bir iş yapmasına veya bir şey yiyip içmesine müsaade edilmez.³⁸

2- Öğlen/Kaylule namazı (Minha): Dört rekât olup, güneşin zevalinden batımına kadar geçen vakit içerisinde kılınması farzdır. Zebur'dan bazı kısımların okunduğu öğle namazında, Yahudiler günahlarını itiraf edip bağışlanmayı talep ederler.³⁹

3- Akşam namazı (Maariv): Gün batımı namazı olarak da isimlendirilir. Vakti ise güneşin batımından Müslümanlardaki yatsı namazı vaktine mukabil olan karanlığın çökmesine (ufuktaki aydınlığın kaybolmasına) kadardır.⁴⁰ Akşam namazı da diğerleri gibi dört rekâttir.

Bu namazların kılınışındaki süreye gelecek olursak, sabah namazı genelde 45 dakika sürmekteyken; öğle ve akşam namazları ise daha kısa olup 15 dakikadır. Bununla birlikte Cumartesi günleri ve bayramlarda namaz süreleri iki ile üç saat arası, bazen de daha fazla olabilmektedir.⁴¹

Burada akıllara şöyle bir soru gelebilmektedir: Yahudilerde namaz yukarıda zikredilen üç vakitle mi sınırlıdır? Cevap, tabi ki hayır olacaktır. Yahudilikte başka tür namazlar olmakla birlikte, senenin bazı günlerinde bu üç vakte ilavede bulunmaktadırlar. Cumartesi günleri ve bayramlarda, normal günlerdekine ilaveten "musaf" diye bilinen başka vakitler de eklenmiştir. Yahudilerce yılın en mukaddes günleri olarak kabul edilen Bağışlanma Bayramı'nda (İydu'l-Ğufran / Yom Kippur) beş tane namaz bulunmakta ve bazı kişiler gece evlerinde uyumak yerine günün tamamını, yaklaşık 24 saatini havrada geçirmektedirler.

Yahudi inancına göre havrada toplanmak ve cemaatle namaz kılmak son derece önemlidir. Zira bu sayede birçok kişi cemaat sevabı kazanmaya çağılmakta

³⁵ Firestone, *Zürriyyet-ü İbrâhim*, 88-89.

³⁶ Zebur, 16:164.

³⁷ Zâzâ, *el-Fikru'd-Dîni'l-İsrâîlî*, 181.

³⁸ Abdülmeccid, *el-Yehudiyye*, 125.

³⁹ Bûtaba, *es-Salâtu fi'l-Edyani's-Selase*, 3.

⁴⁰ Zâzâ, *el-Fikru'd-Dîni'l-İsrâîlî*, 181.

⁴¹ İs'el Musa, *es-Salatu fi'l-Yahüdiyye*, 2.

ve kişilerdeki manevi eksikliklerin cemaatteki başka kişilerin manevi gücüyle giderilmesine imkân bulunmaktadır.

Cumartesi günleri, bayramlar ve her ayın ilk günü (Rosh Chodesh) ise iki ile üç saat arası süren dört tane namaz ikame edilir. Özellikle farz namazlardan önce ve yemekten önce ve sonra yapılan bereket dualarında olduğu gibi sıradan günlerde de farklı şekillerde namazlar eda edilmek suretiyle Allah'a hitap edilebilir.⁴²

Namazın Keyfiyeti ve Kılınışı

Eski Ahit'te namazın nasıl kılınacağına dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak bazı ayetlerinde namaz; vukuf,⁴³ rüku,⁴⁴ secde,⁴⁵ ellerin salınması veya havaya kaldırılması⁴⁶ ve cülus⁴⁷ ile vasıflandırılmıştır.⁴⁸

Yahudilerde namaz erkek ve kadın herkese farz olup,⁴⁹ cülus, vukuf, rükû ve secde edilerek kılınmaktaydı. Günümüzde olduğu gibi dua ederken ve günahlarını itiraf ederken ağlardı. Sıkıntılı ve zor günlerde ise çuval bezinden elbise giyerek başlarından aşağı toz toprak savururlar, elbiselerini parçalarlar ve saçlarını kazırlardı. Hizmetçinin efendisinin önünde saygısını göstermek için durduğu şekilde olduğu gibi, hafif bir şekilde başlarını eğerek ellerini göğüs üstüne koymanın gerekliliğine de özen gösterirlerdi.⁵⁰

Yahudiler, namazlarında Bağışlanma Bayramı (Yom Kippur) ve Yahudi yılbaşı gibi mukaddes dini bayramlar hariç tam anlamıyla secde etmezler, genellikle çoğunu ayakta veya oturarak kırlardı. Burada akıllara, Yahudilerin namazlarında niçin tam anlamıyla secde etmediği sorusu gelebilir. Bununla ilgili Şa'ra'vî şöyle demektedir:

*Allah azze ve celle Tûr dağı Hz. Musa'nın kavmi üzerine kaldırarak, kudretiyle o dağı bir gölge gibi üstlerinde tutup, imanî yükümlülüklerini kabul etmelerini emredince, onlar da dağ üzerlerine düşecek korkusuyla zorla boyun eğmiş ve Allah'ın emrettiğini korkarak secde eder halde kabul etmişlerdir. Secdeleri ise tek bir yöne doğru, üzerlerindeki dağı görecek şekilde olmuştur. Bu secde biçimi, günümüz Yahudilerinin secdelerinde de devam etmektedir. Bu da onların emirlere zorla ve istemeyerek itaat ettiklerinin göstergesidir.*⁵¹

Şa'ra'vî'nin söylediklerini "Hani dağı sanki bir gölgelikmiş gibi onların üstüne kaldırmıştık da üzerlerine düşecek sanmışlardı. (Onlara:) 'Size verdiğimiz Kitab'a sınımsız sarılın ve onun içindekileri hatırlayın ki, Allah'a karşı gelmekten

⁴² İ's'el Musa, *es-Salatu fi'l-Yahûdiyye*, 1-2.

⁴³ I. Samuel 1:26; I. Krallar 8:2.

⁴⁴ Daniel 6:11; Ezra 9:5.

⁴⁵ Yeşu 7:6.

⁴⁶ I. Krallar 5:22; Mezmurlar 28:2.

⁴⁷ II. Krallar 7:18.

⁴⁸ Abdülmeccid, *el-Yahudiyye*, 125.

⁴⁹ Muşna: Berekat 3:3.

⁵⁰ Zâzâ, *el-Fikru'd-Dini'l-İsrâîlî*, 171.

⁵¹ Muhammed Mütevellî Şa'ra'vî, *Tefsîru's-Şa'ra'vî* (Mısır: Ahbârul-Yevm, 1991), 2: 377.

sakınasınız' demiştik" (A'raf 7/171) ayet-i kerimesi de teyit etmektedir. Ayetteki "netegna" (نَتْنَا) fiili çekmek ve yükseltmek anlamındadır.

Eskiden Yahudiler ibadet yerlerine girerken ayakkabılarını çıkarmalarına rağmen, günümüzde bu adet ortadan kalkmıştır. Ancak namaz esnasında Allah'a saygı ve takva alameti olarak genellikle başlarını örtmektedirler.⁵² Bununla beraber kişinin namazını alçak bir yerde/zeminde, ayakları düz ve birbirine yapışık bir şekilde kılması gerektiğini vurgulayanlar da bulunmaktadır. Ellerini salıp kutsal hükme kaldırması, elinin kalpten yana olan kısmını daha alçakta tutması, tahmit ve temcitte rükû etmesi, besmele ile kıyam edip, ardından üç adım geri gelerek sağa sola meyletmesi gerekmektedir.⁵³

Yahudilikteki namaz örfü, kadınların namaz esnasında erkeklerden ayrı tutulmasını emretmektedir. Cemaatle kılınan başta olmak üzere namazlara sadece erkekler katılırlar. Kadınların kesin olarak namazla ilgili herhangi bir zorunlulukları yoktur. Daha da ilginç olanı ise kadınların namaza gelmelerini, onu ifsat etmek olarak görmeleridir. Bundan dolayı kadınların havralardan uzak tutulmalarına oldukça özen gösterirler. Çünkü kadının böyle bir yerde görülmesi bile kişinin düşüncelerini onunla meşgul etmesi için yeterlidir. Evlerde münferit olarak kılınan namazlarda ise kadın dilediği takdirde evin görünmeyen ve sesinin işitilmeyeceği bir köşesinde namaz sevabına hasıl olmak için dinleme ve anlamayla yetinerek namaz kılabilir. Yahudilerin bu tutumunun sebebi, kadınların erkeklere nazaran daha çok necasete sebep oldukları düşüncelerinden doğmuş olabilir.⁵⁴

Yahudilerde namaza davet, borazan çalmak şeklinde olup; bu adet, onların uygulayageldiği bir yöntemdir. Daha sonraları "tecdit" diye isimlendirilen, ibadete musikinin eklendiği bazı değişikliklerle namaza davet yöntemine birtakım ilavelerde bulunulmuştur. Yahudiler bu musikiye özel bir ilgi göstermiş ve namaz ibadetinin nefse işleyip daha derinden tesir etmesi için her namaza özel farklı nağmeler seçmişlerdir.⁵⁵

Yahudiler "piyyutum" diye isimlendirilen birçok dini şiiri, asırlar boyunca namazlarına eklemiş ve bunları her türün kendine özel bir siygası olacak şekilde farklı kısımlara ayırmışlardır. Şairler de şiirlerinin namaz içerisinde yer alması arzusuyla piyut telifinde birbirleri ile yarışmışlardır.⁵⁶

Mülâhaza edilmesi gereken başka bir husus da; Yahudilerin namazlarında yaptıkları değişikliklerin, o namazı, özelliği huşu olan bir ibadetten musiki üzere kaim edilmiş bir ibadete dönüştürmekle yetinmeyip; namazı kendileri dışındaki halkların helak olması için beddua etmeye vesile kılmalarıdır. Namazlarında Kenan toprakları (Filistin) hariç diğer tüm beldelerin ve insanların helakı için beddua etmelerinden dolayı eski İran kralları, Yahudilerin namaz kılmalarını yasaklamışlardır.⁵⁷

⁵² Firestone, *Zürriyyetü İbrâhim*, 89.

⁵³ Cübeysî, *es-Salât*, 5.

⁵⁴ Bûtaba, *es-Salâtu fî'l-Edyani's-Selase*, 94.

⁵⁵ Cübeysî, *es-Salât*, 2.

⁵⁶ Abdülmeccid, *el-Yahudiyye*, 127.

⁵⁷ By Bronaneesh, *Fadhu't-Telmüd*, trc. Zühdü Fatih (Beyrut: Daru'n-Nefâis, 1985), 150.

Bu kısımda Yahudilerin namaz kılış biçimiyle ilgili buraya kadar zikrettiklerimizle yetiniyoruz. Bununla birlikte Yahudilerin ve Mesihilerin kıldıkları namazın aslının günümüz Müslümanlarının kıldığı namazın aynısı olduğunu düşünenler de bulunmaktadır. Bu anlayışı teyit amacıyla da günümüzde az bir Yahudi ve Hristiyan topluluğunun Hz. İbrahim'den (a.s) tevarüs aldıkları hakiki namazı koruduklarını söylemektedirler. Ancak genel olan görüş, namazın muhafaza edilmediği, onların heva ve heveslerinden dolayı Allah'ın ayet ve emirlerini tahrif edip, ayetleri anlamlarından uzaklaştırdıkları şeklindedir. Yahudilerin kitaplarına bakıldığında, namazlarının, Allah'ın peygamberi Hz. İbrahim'in (a.s) namazı olduğu görülmektedir.⁵⁸

Namaza Hazırlık ve Namazın Gereksinimleri

Namaz, kişiyi Rabbi huzuruna çıkarması ve yaratıcısıyla arasında bağ kurdurması sebebiyle vücut ve elbise temizliği gibi maddi ve manevi hazırlığı zorunlu kılmaktadır. Salih, âbid ve muttaki kimseler, "Ey İsrail! İlahınla karşılaşmak için hazırlan!"⁵⁹ ayetine binaen temizlik, kılık kıyafet ve zihni toplama gibi birtakım uygulamalarla namaza hazırlanmak için vakitlerinden bir saat harcamaktaydılar.⁶⁰ Ezra da Mişna'ya istinaden ibadet öncesi bütün incelikleriyle beden temizliğini tavsiye etmektedir.⁶¹ Mezmurlar'da yukarıda zikredilen ayet olmasına rağmen Yahudilerden bazıları Eski Ahit'te namaz öncesi taharetin açık bir şekilde zikredilmediğine inanırlar. Bundan dolayı namaz öncesi temizliğin, Yahudi âlimlerinin İslam şeriatından etkilenmesi neticesinde ortaya çıktığına inanmaktadırlar. İbn Meymûn da konuyla alakalı "*Sabah namazı hariç diğer namazlarda sadece el temizlenmektedir. Sabah namazında ise el, yüz ve ayaklar temizlenmektedir*" demiştir.⁶²

Yahudiler, namazın doğru bir şekilde tamamlanması için öncesinde taharetin olmasını şart koşmaktadırlar. Onlara göre dini âyinler arasında taharet, en karmaşık ve zor olanıdır. Bazen bu ibadeti herhangi bir dini vazifeye nispeten daha detaylı ve ifrat derecesinde abartılı bir şekle ulaştırmaktadırlar.

Taharetin manası; giysi temizliği, bedenin yıkanması ve pisliklerden arınmaktır. Temiz/tahir olmayan insanın namazda veya namaz dışında Allah'ın ismini zikretmesi caiz değildir. Bu durum, İbrani edebiyatının efsane yazarı edebiyatçı Agnon'un bir kıssasında "*Bedeni temiz olmadan mukaddes bir ismi yazmamaya dikkat eder. Bundan dolayı bazen isimlerin yerlerini boş bırakarak bütün bir sayfayı terk eder ve sonra yazardı. Temizlik bereketinde sırlıslık olmasının ardından...*" şeklinde ceset bulmuştur.⁶³

⁵⁸ Bârûdî, "el-Yahud ve's-Sala", Muhammed, erişim: 22 Mayıs 2009, http://www.ahl-alquran.com/arabic/show_article.php?main_id=5305

⁵⁹ Âmus 4:12.

⁶⁰ Zâzâ, *el-Fikru'd-Dini'l-İsrâîlî*, 171.

⁶¹ Mişna: Berekât 3:4.

⁶² Cübeyisî, *es-Salât*, 5.

⁶³ Shmuel Yosef Agnon, *Cemîu Kisas-ı Agnon* (Kudüs - Telabyad: Schocken Books, 1974), 133.

Yahudilerde taharet iki çeşittir. İlki suya dalmak olan ve cinsî münasebet, ihtilam, hayz, doğum, düşük yapma veya kürtaj sonrası yapılan tahâret-i kübrâdır. Kadınlar, suyun bütün bedenlerini kaplaması için bir havuza girerler ve emin olabilmek için de bu işlemi üç defa tekrarlamayı şart koşarlar.⁶⁴ Ayrıca buluş çağına ermiş her Yahudi'ye farz olan ve senede bir defa Bağışlanma Bayramı'nda yapılan suya dalma etkinliği de bulunmaktadır.

Taharet çeşitlerinden ikincisi ise temiz içme suyuyla günlük olarak alınan, İslam'daki namaz abdestine benzeyen tahâret-i suğrâdır. Elin su kabına sokulmadan önce üç defa yıkanmasıyla başlar, ardından yüzün tamamı güzelce yıkandıktan sonra mazmaza yapılır. Yahudilere göre tahâret-i suğrâ bu şekilde tamamlanmış olur. Bunları, kendisiyle tahâretin alındığı suya insanı muktedir kılan Rabbe hamdi kapsayan bir dizi dua izlemektedir. Ayrıca Yahudilikte namaz öncesi alınan abdestin sadece el yıkamak olduğuna işaret eden kaynaklar da bulunmaktadır.⁶⁵

İbranî hikâye edebiyatında bu konu üzerine birçok delil bulmaktayız. Agnon'a ait zikri geçen kıssa ile "Kadın ile Gezgin Satıcı"nın kıssasında verilen misalde "O ikisi kalkıp büyük kovayı aldılar. Şum'a'yı okumak için ellerini yıkıyorlardı." ⁶⁶ şeklindeki ifadede ve hikayeci İshak Leibush Peretz ve diğer kıssacıların bazı hikayelerinde belirtildiğine göre taharet elleri yıkamaktan ibarettir.

Bunun yanı sıra Yahudilerde, teyemmüm diye bilinen, suyun olmadığı veya kullanımının güçleştiği durumlarda başvurulanan tahâret-i turâbiyye de bulunmaktadır. Suyun kullanılmasının mümkün olmadığı durumlarda suyla tahâretin yerini alan toprakla taharet vardır. Bu sayede kişi temizlenmiş olmakta ve tahâret-i suğrâ ile kendisine serbest olan şeyler caiz olmaktadır.⁶⁷

Namaza hazırlıkta kıyafete gelecek olursak; Yahudi teşriinde elbise çeşitlerini belirleyen bir şey olmamasına rağmen, adetlerine göre Allah'a karşı tevazu sayılan takke takmak gereklidir. Ancak dini otoritelerin çoğuna göre bu farz değildir. Talmut ise takkeyi sünnet olarak kabul eder. Bununla birlikte takke, erkeklerin çoğunluğunun her vakit taktığı bir adet haline gelmiştir. Yahudilerin çoğunun giydiği namaz takkesi İbranice'de "kipa" veya "armulka" diye isimlendirilmektedir.

Kadınlar ise Tevrat ve Talmut çağlarında tevazu gereği saçlarını örterlerdi. Bu uygulama, Ortodoks Yahudilerinde halen adet olarak devam etmektedir. Genç kızlar evleninceye kadar ve Ortodoks olmayan Yahudi kadınlar ise hiçbir şekilde saçlarını örtmemekte; bazı Ortodoks kadınlar ise peruk takmaktadırlar. Ancak kadınların çoğu havrada saçlarını örten bir kıyafet giyerler. Bunun yanı sıra liberal

⁶⁴ Bûtaba, *es-Salâtu fî'l-Edyani's-Selase*, 82.

⁶⁵ Zâzâ, *el-Fikru'd-Dînî'l-İsrâîlî*, 181.

⁶⁶ Agnon, *Cemîu Kısas-ı Agnon*, 137.

⁶⁷ Bûtaba, *es-Salâtu fî'l-Edyani's-Selase*, 84.

akımlar neticesinde kadınlar namaz esnasında takke giymeyi adet edinmeye başlamışlardır.⁶⁸

Namazın gerekli kıldığı diğer unsurlara gelecek olursak, Yahudi erkekleri Tevrat'ın emirlerine itaati ve verilen öğütleri hatırlatması için elbiselerinin uçlarına püsküller koymalarını talep eden Tevrat'ın emirlerine ittibaen İbranice "tallit" denilen bir örtüyü/şalı sabah namazlarında giyerler.⁶⁹

Tallit/vuşah'ın iki çeşidi vardır. Bunların ilki evde kılınan sabah namazında Yahudilerin kullandığı omuza alınan küçük vuşah, diğeri ise Cumartesi ve bayram namazları gibi havrada cemaatle kılınan namazlarda kullandıkları büyük vuşaktır. Bu vuşah, beyaz kumaştan dikdörtgen veya kare şeklinde olup, fecrin doğuşunu anlamak için beyaz ipin mavi ipten ayrışması ayetine işaretten, her köşesinde dördü mavi dördü de beyaz olmak üzere toplam sekiz püskülden oluşmaktadır.⁷⁰

Talliti sonradan Arap diline girmiş taylisan/tılsım kelimesiyle isimlendirenler de bulunmaktadır. Mi'yarü'l-Lüğa'da geçtiği üzere taylisan; kalıpsız, dikişsiz, omuz üzerine konulan ve bedeni tamamen kaplayan bir elbisedir.⁷¹

Taharete tallitin özel hükümleri bulunmaktadır. Kadınlar tallite dokunamazlar ve ona evde belirli bir yer tahsis edilir. Yahudi erkeklerin on üç yaşına ermesinden itibaren ölene kadar onu giymesi zorunludur ve ölünce de onunla kefenlenirler.⁷²

Bunlara ilaveten Yahudilerde kutsal ahraz veya tefilin diye bilinip siyah kutu denilen, siyah renkli deri ile kaplanmış, ahşaptan iki küçük kutu bulunmaktadır. Bu kutuların genişliği yaklaşık olarak 5 cm olup, kenarlarında bağlamak için kemer vardır. Her kutu üzerinde Allah'ın birliğine, O'nun ilahi yardımına ve Yahudileri kölelikten kurtarışına işaret eden Huruc ve Tesniye Sifirleri'nden ayetlerin yazılı olduğu dört deri parçası içermektedir. Namaz kılan kişinin bu kutulardan birini sol dirseğine -eğer bu kişi solak ise sağ dirseğine- diğerini ise alınının üstüne bağlaması zorunludur.⁷³

Yahudi fıkhı, tefilin farz kılınmasında Tesniye'de geçen⁷⁴ Allah'ın sözleri hakkındaki "İki gözün arasında sargı olsun diye onu senin elin üzere ayet kıldı" şeklindeki tevatür ayetin zahiri anlayışına itimat etmiştir. Ancak burada kastedilenin mecazi mana olduğu açıktır. Bu da, kişinin değerli bir şeyi elinde tutması gibi o ayete temessük etmesi ve insanın kendisini doğru yola ileten bir şeyi sürekli gözünün önünde bulundurması gibi o ayetle hidayet bulmasıdır.⁷⁵

⁶⁸ Israel Ministry of Foreign Affairs, "es-Salat", erişim: 18 Nisan 2009, <http://mfa.gov.il/MFAAR/Pages/SearchResult.aspx>.

⁶⁹ Bk. Sayılar 15:36-41; Sabah Naci Şeyhâlî, "Edevatu't-Tukûsi'd-Diniyye Lede'l-Yahûd ve Kadâsetiha" *Mecelletü Feyzü'l-Hikme* 5 (2011).

⁷⁰ Zâzâ, *el-Fikru'd-Dîni'l-İsrâîlî*, 181.

⁷¹ "Tilsanu'l-Yahûd - Kısmu l'rif Aduvvek - " Muhayyemu Nehri'l-Bâri ve'l-Bedâvi'l-Havârî, erişim: 27 Ocak 2011.

⁷² Cusûr, "es-Salatu İnde'l-Yahûd".

⁷³ Cübeysî, *es-Salât*, 206.

⁷⁴ Tesniye 6:8.

⁷⁵ Zâzâ, *el-Fikru'd-Dîni'l-İsrâîlî*, 183.

Tallit ve tefilini örfe sadece erkekler giyiyor iken, liberal Yahudilerin arasında kadınlar da yavaş yavaş bu âdeti uygulamaya başlamışlardır.⁷⁶

İşaret edilmeye değer başka bir konu da, tefilin otuz yaşına ulaşmış erkeklere has olması ve cumartesi günleri ve bayramlarda giyilmemesidir.

Yahudilerde namazın gerektirdiği şeylerin en sonuncusu ise, "sidur" diye isimlendirilen günlük namazların yanı sıra namazın nasıl kılınacağını ve bazı Mezmurlar ayetlerini içeren bir namaz kitabıdır. Sidur kelimesi İbranice "s-d-r" (ס-ד-ר) kökünden türemiştir ve manzume manasındadır. Namazlar manzumesi olarak ortaya çıkmıştır. Aynı şekilde sidur kelimesi, sabah namazı mânâsına da gelmektedir.⁷⁷

Namaz kılan Yahudi bir kişinin Yahudi fıkının farz kıldığı şekilde namazına hazırlanması; küçük veya büyük olsun abdestinin tastamam olması, ruhi yönden hazırlanması, ardından başını örtmesi, sabah namazı sırasında tallit giymesi, tefilini omzuna alıp kıyafet gerekliliklerini yerine getirerek namaz kitabını yanında bulundurması ile olur.

Namaz esaslarında herhangi bir ihtilaf bulunmamasına rağmen, namazı sadece müzik ve nağmeler ile sınırlı tutan ve sayıları çok az olan Sephardim ve Aşkenozim tarikatları gibi Yahudi fırkaları arasında namazın kılınışı hakkında ihtilaf olduğu da genel olarak bilinmelidir.⁷⁸

Dile getirilmesi gereken başka bir husus da, zevk ve güzelliği helal kılan yeni Yahudilikte, uygulanagelen namaz değiştirilip beden hareketleri sınırlandırılmıştır. Birbirinden ayrı olan erkek ve kadın saf düzeni ile kipa ve vuşah kullanımı da ortadan kaldırılmıştır. Tefilin kullanımının gereksiz hale gelmesi gibi kıyam, sükûn ve bazı vakitler başın eğilmesi yenilik, özel günlerde ise şaz hale gelmiştir.⁷⁹

Görüldüğü üzere, Yahudilikteki namaz, bütün manevî değerlerden sıyrıldığı için ahlaki güzelleştirmeye yönelen Rabbanî ve ruhanî bir ibadet olarak kabul edilmemektedir. Zira o, Yahudilerin tutku ve arzularına ulaşmaları için vesile haline dönüştüğü gibi, namazın en önemli hedefi olan huşûyu ortadan kaldıran müzik ve şarkı üzere bina edilmiştir.⁸⁰

Kaynakça

- Abdülmecid, Muhammed Bahr. *el-Yahudiyye*. Kahire: Mektebetü Said Rafet, 1978.
 Agnon, Shmuel Yosef. *Cemîu Kıtas-ı Agnon*. Kudüs – Telabyad: Schocken Books, 1974.
 Bârûdî, Muhammed. "el-Yahud ve's-Salâ". Erişim: 22 Mayıs 2009 http://www.ahl-alquran.com/arabic/show_article.php?main_id=5305
 Bronaneesh, By. *Fadhu't-Telmûd*. Trc. Zühdü Fatih, Beyrut: Daru'n-Nefâis, 1985.

⁷⁶ Firestone, *Zürriyyetü İbrâhim*, 91.

⁷⁷ Scaife, *Kâmus Arabî*, 1222.

⁷⁸ Bk. Müntediyyâtu Medineti Düşeyra, es-Salatü İnde'l-Yahûd – el-Milel ve'l-Udeba ansiklopedisinden nakille – erişim: 08/11/2010, <http://knowingallah.com/ar/articles/category/98/> " عقيدة اليهود المحرفة _ "

"من اهم عبادات اليهود: الصلاة

⁷⁹ Cübeyisî, *es-Salât*, 4.

⁸⁰ Cübeyisî, *es-Salât*, 5; Sabır Ahmed Taha, el-Akide ve's-Şeria fi Esfari'l-Yahûd – Arz ve Nakd (yy.: eş-Şebeketü'd-Düvelî, ty.), 142.

- Bûtaba, Ahmed et-Tehâmî. *es-Salâtu fi'l-Edyani's-Selase*. Tunus: ed-Dâru't-Tunûsiyye, 1978.
- Cusûr, *es-Salatu İnde'l-Yahûd*. Erişim: 30/12/2009.
- Cübeysî, Muhammed Abdülhalîm. *es-Salâtu Kütibet Ale'l-Ümemi's-Sabika*. Erişim: 12/05/2010.
http://elgebeyce.blogspot.com/2009/12/blog-post_5928.html
- Farihî, Hilal Ya'kûb. *Sidur*. Mısır: Matbaatu Adon Roberto Moskovic, 1917.
- Firestone, Rubin. *Zürriyyet-ü İbrâhim*. Trc. Abdulğani İbn İbrahim, yy.: el-Lecnetu'l-Yahudiyyeti'l-Amriki, 2005. (<http://mfa.gov.il/MFAAR/InformationaboutIsrael/TheJewishReligion/ChildrenOfAbraham>)
- Israel Ministry of Foreign Affairs. "es-Salât". Erişim: 18 Nisan 2009.
<http://mfa.gov.il/MFAAR/Pages/SearchResult.aspx>
- İkla', "el-İbâdâtu'l-Yahudiyye -es-Salât-". Erişim: 14Aralık 2007.
<http://www.vb.eqla3.com/showthread.php?t=314097>
- İs'el Musa, "es-Salâtu fi'l-Yahûdiyye", Erişim: 12/05/2010.
- Meclisi-i Yahudi li Amrîkî, *el-Hedefü mine's-Salât*. Erişim: 23 Temmuz 2008.
<http://www.darceen.org/tag/%D8%AA%D9%84%D9%85%D9%88%D8%B0/>
- Muhayyemu Nehri'l-Bâri ve'l-Bedâvi'l-Havârî. *Tilsanu'l-Yahûd*. Kısmu İrif Aduvvek. Erişim: 27/01/2011.
- Müntediyyâtu Medineti Düşeyra, *es-Salâtu İnde'l-Yahûd*, Erişim: 08 Kasım 2010.
<http://knowingallah.com/ar/articles/category/98/> عقيدة اليهود المحرفة _ من اهم عبادات اليهود: الصلاة
- Scaife, David. *Kâmus Arabî - Arabiyyun li Lüğati'l-Arabiyye*. Kudüs: Schocken, 1990.
- Şa'ravî, Muhammed Mütevellî. *Tefsîru's-Şa'ravî*, Mısır: Ahbâru'l-Yevm, 1991.
- Şeyhâlî, Sabah Naci, "Edevatu't-Tukûsi'd-Diniyye Lede'l-Yahûd ve Kadâsetiha" *Mecelletü Feyzü'l-Hikme* 5, 2011.
- Taha, Sabir Ahmed. *el-Akide ve's-Şeria fi Esfari'l-Yahûd - Arz ve Nakd*. yy.: eş-Şebeketü'd-Düvelî, ty.
- Zâzâ, Hasan. *el-Fikru'd-Dînî'l-İsrâilî "Etvâru ve Mezâhibuhu"*. Kahire: Mektebetu Said Rafet, 1975.